

Tartalom

Előszó.....	3
-------------	---

A TUDAT ASPEKTUSAI

Marosán Bence Péter: Bevezetés „A tudat aspektusai” című tematikus rovat elé	7
Dornbach Márton: Öntudat és affektív értékelés. Egy biofilozófiai felismerés kanti előzményei.....	11
Horváth Lajos: Retroaktív trauma és a retroaktivitás fenomenológiája	25
Popovics Zoltán: Prezentifikáció. Az esztétikai (tudat) aspektusai.....	41
Berta Gergely: A tudat állapotai és az etikai közvetlenség színrelépése Emmanuel Lévinas filozófiájában.....	57
Sipos Andrea: Redukció nélkül. Claude Romano empirikus fenomenológiája	73

KRATÉR

Békefi Bálint: Kitartó keresztény hit, részrehajló episztemikus mércék és a disszenszus kihívásai	89
Zalán Molnár – Övge Öztürk: Notes on localizing Craig’s interpolation.....	103

KRITÉRIUM

Nemes László: Filozófiai tudás <i>vs.</i> filozofálás <i>kontra</i> filozófiai elmélet <i>vs.</i> gyakorlat. A praxis-vita tanulságai	121
Bárdos Dániel – Csordás Hédi Virág – Danka István – Karakas Alexandra: A vita „maximuma”. Amikor a hatásosság fontosabb a racionalitásnál	133
Tóth Zita Veronika: A középkori filozófia magyar szelleme	153
Smrcz Ádám: A filozófia mint Hermész Triszmegisztozshoz írt lábjegyzet	161

Blandl Borbála: <i>Auch eine Geschichte der Aufklärung</i> – egy átfogó narratíva nyomában.....	167
Hangai Attila: Milyen volt a „testtel működő elme”?	177
ABSZTRAKTOK	183
SUMMARIES.....	187
SZERZŐINK	191

Előszó

Az *Elpis* 2022-es dupla száma a filozófia sokszínűségét tárja az olvasó elé. Tematikus, címadó rovatunk a tudat problémájának főleg fenomenológiai megközelítéseibe kíván betekintést nyújtani, az öt tanulmányt felölelő válogatást Marosán Bence részletes bevezetője ismerteti a következő oldalakon.

A fenomenológiai törzset a merőben eltérő, analitikus vallás- és logikafilozófiával foglalkozó Kratér rovat követi két cikkel. Békefi Bálint dolgozata a disszenzusból vett szkeptikus érvet vizsgálja keresztény szempontból. A szkeptikus érv legerjedtebb formáiban azt veszi alapul, hogy a különböző álláspontokat elfoglalók episztemikusan egyenrangúak. Emiatt a szkeptikus arra következtethet, hogy az ilyen típusú, disszenzus jellemezte területek módszerei – például a filozófia – végső soron nem megbízhatóak, így az ezekre vonatkozó meggyőződéseinket fel kell adnunk: természetesen ide sorolható az istenkérdés is, ahol az egyet nem értés penetráns. Ám a keresztények eleve nem ismerik el az episztemikus egyenrangúságot, hiszen szerintük Isten kitüntetett megismerési módokat tesz lehetővé számukra. A cikk ennek a megállapításnak az episztemológiai jelentőségét tárja fel plauzibilitása mellett érvelve. Molnár Zalán és Övge Öztürk angol nyelvű közös munkája hiánypótló, hiszen nagyon ritkán tudunk logikával foglalkozó tanulmányt közölni. A szerzőpáros különböző példákon keresztül mutatja be, hogy a modális logikák esetében a modellszerinti interpoláció milyen következményekkel jár.

A Kritérium rovat egyszerre kínálja egy régi vita lezárását és egy új kibontakozását. Nemes László zárócikke az *Elpis* hasábjain 2017 óta zajló praxis-vita tanulságait összegzi. A vitaindítóra érkezett reakciókra válaszul tisztázza álláspontját és rámutat arra, hogy számára a legfontosabb distinkció nem elmélet és gyakorlat között húzódik, ahogy ezt kritikusai többsége értette, hanem filozófiai tudás és a filozofálás művelése közt. A szerző egyértelműen az utóbbinak, vagyis a filozofálás művelésének jelentőségét kívánja hangsúlyozni, és kiemel több olyan trendet is, amelyek az általa preferált filozófiai praxis irányába mutatnak. Ilyen trend például a szerzőség területén megfigyelhető változás, amit jól példáz a következő, a magyar filozófiai életben ritkaságszámba menő négyszerős vitahozzászólás, amit Bárdos Dániel, Csordás Hédi Virág, Danka István és Karakas Alexandra jegyez. A társszerzők Rosta Kosztasz előző számunkban publikált „A vita minimuma” című vitaindítójára reagálnak, amely egy „metavitát” kezdeményezett a Dombrovszki Áron és Lovász Ádám között lezajlott filozófiai csörte vagy más néven az „imposztorvita” kapcsán. A gondolatmenet arra hívta fel a figyelmet, hogy egyrészt a vitázó felek a filozófiában jellemzően megengedhetetlennek tekintett érvtípusokkal és vádakkal élnek, másrészt hogy szükség van a jelenség széleskörű szakmai megvitatására, kiértékelésére. A válaszcikk

szerzői az imposztorvita érvelésméleti elemzése során azt az álláspontot veszik fel, hogy ha a konfliktust nem az analitikus-kontinentális szembenállás talaján álló tudományos, hanem Douglas Walton nyomán úgynevezett „törvényszéki” vitaként értelmezzük, akkor az inkriminált érvek és eszközök igenis megengedhetőek, s így egy kevésbé szigorú, nem tisztán racionális minimumnak igenis megfelelnek. A rovat továbbá négy könyvkritikát tartalmaz: a Borbély Gábor és Schmal Dániel által szerkesztett *Skolasztikus filozófiai szöveggyűjteményről* Tóth Zita Veronika, Szakács Péter Bruno-monográfiájáról (*Giordano Bruno ars poeticája az exaltációtan tükrében*) Smrcz Ádám, Forczek Ákos Cogito-díjas munkájáról (*Jótekonny könyörtelenség. A német felvilágosodás végjátéka*) Blandl Borbála, végül a Laki János által szerkesztett, a megtestesült elmét középpontba állító cikkgyűjteményről (*A megtestesült elme a filozófia történetében*) Hangai Attila írt recenziót.

Végül szeretnénk köszönetet mondani azoknak, akik a tematikus és a vegyes rovat dolgozatait szakmailag lektorálták. Külön köszönjük a logikatanulmány gondozásában közreműködők áldozatos munkáját.

A szerkesztők

Absztraktok

Berta Gergely: A tudat állapotai és az etikai közvetlenség színrelépése Emmanuel Lévinas filozófiájában

Emmanuel Lévinas a *Teljesség és végtelen* című művében egy addig nem látott szubjektív eszkatológiát mutat be, ahol az egyén a Másik (*autre*) által emelkedik fel valódi önmagához. A tudatban „lakó” én egy önazonos, de nem változatlan egység, mely általános azonosságában szakadatlan heterogén mozgás zajlik. Ennek alapján több állapota különböztethető meg, mint az *il y a*, az Ugyanaz (*même*), a *hiposztázis* során fokozatosan *elkülönülő* Ugyanaz, és végül a Másikra készen álló állapot. A tudatnak ezt a stációkon keresztül történő kibontakozását és a Másik felé vezető önmagára találását kísérem végig egy konkrét problémakör vizsgálatával egybekötve. Tanulmányomban Lévinas változékony tudati stádiumaiban elemzem a Másikhoz mint intenzív eseményhez való közvetlen kapcsolódást, illetve a közvetlen aspektusának módszertani megjelenését.

Békefi Bálint: Kitartó keresztény hit, részrehajló episztemikus mércék és a disszenszus kihívásai

Cikkemben amellet érvelek, hogy bizonyos nézetek, köztük a kereszténység prominens változatai, immunisak a metafilozófia és a társas ismeretelmélet által tematizált disszenszus-vagy nézetkülönbség-problémára. Először megfogalmazok két disszenszusból kiinduló szkeptikus argumentumot – a konciliacionista és a torzításérvet –, majd bevezetem a részrehajló episztemikus mércék fogalmát. Ezek után azt igyekszem megmutatni, hogy a részrehajló episztemikus mércéket tartalmazó nézetek híveinek nincs okuk elfogadni a két érv egy-egy premisszáját. Végül megválaszolok két ellenvetést a részrehajló episztemikus mércék által motivált kitartással szemben: hogy az ilyen kitartás megbízhatatlan, illetve erénytelen.

Dornbach Márton: Öntudat és affektív értékelés. Egy biofilozófiai felismerés kanti előzményei

Kant egyes okfejtéseiben körvonalazódik először az a gondolat, hogy úgy megismerő-, mint cselekvőképeségünk egy olyan prereflexív öntudaton alapul, amely a testesült életműködésünket értékelő affektusokban konstituálódik. E felismerés kidolgozása és okadatolása

csak az empirikus és a transzcendentális szint kanti elválasztásán túllépő későbbi elméletek összefüggésében válik lehetségessé: az állati életforma Hans Jonas által vázolt fenomenológiai értelmezésében, illetve az állati affektivitás evolúcióját és szerepét megvilágító hipotézisekben a kortárs elméleti biológiában. Ezek az elméletek magyarázattal szolgálnak arra, hogy a sajátlagosan emberi reflexív öntudat összefüggésében miként tudhatjuk magunkat önmagunkkal azonosnak. Ugyanakkor a reflexív öntudat másik mozzanata, vagyis az önmagunktól mint tárgytól való megkülönböztettségé, csak az emberi életforma sajátlagos társas jellegével magyarázható. Életformánk reflexivitása és társas jellege pedig az öntudatunk prereflexív alapját képező értékelő affektusokra is rányomja a bélyegét.

Horváth Lajos: Retroaktív trauma és a retroaktivitás fenomenológiája

A tanulmány elsődleges célja a retroaktivitás fenomenológiai elemzésének és Freud retroaktív trauma koncepciójának összehasonlítása. A komparatív elemzést kiegészíti az a kérdésfelvetés, hogy vajon a testemlékezettel kapcsolatos kortárs kutatások hozzájárulnak-e a retroaktív trauma időszerkezetének fenomenológiai analiziséhez. A passzív szintézisekre és a testemlékezetre vonatkozó újabb kutatások fényében a tanulmány bevezeti az implicit-testi retroaktív ébresztés koncepcióját, amely a múlt és a jelen közötti immanens kapcsolatként értelmezhető. Ez a preintencionális mechanizmus a retroaktív trauma nem értelmezett emléknymainak jelenbe törését írja le fenomenológiai szempontból.

Molnár Zalán – Övge Öztürk: Megjegyzések a lokális Craig interpolációhoz

Jelen tanulmányban bevezetjük egy logika modellszerinti interpolációs tulajdonságát, miszerint ha $\models \varphi \rightarrow \psi$ fennáll két φ és ψ formulára, akkor minden \mathfrak{M} modellel lesz egy χ interpoláns formula φ és ψ közös nyelvén, hogy $\mathfrak{M} \models \varphi \rightarrow \chi$ és $\mathfrak{M} \models \chi \rightarrow \psi$, azaz az interpoláns formula függ az adott modell választásától. Különböző példákon keresztül megmutatjuk, hogy a modális logikák esetében a modellszerinti interpoláció milyen következményekkel jár.

Popovics Zoltán: Prezentifikáció. Az esztétikai (tudat) aspektusai

Husserl szinte az egész életműve során használja *Vergegenwärtigung*-ot mint fogalmat, amit Sartre és Ricœur prezentifikációnak (*présentification*) fordít. A prezentifikáció több különböző kontextusban is feltűnik Husserl szövegeiben: mind az *idő*, mind a *másik*, mind pedig a *fantázia* és a *kép* kapcsán is használja. A prezentifikáció jelentősége is épp ebben áll.

Abban, hogy *együtt és egyszerre* teszi tematizálhatóvá a temporalitás, az alteritás és a képi megjelenítés problémáját. Csakhogy a prezentifikáció Husserlnél egy kitüntetetten *nem reprezentációszerű megjelenítés*. Olyan megjelenítés, amit nem előzött meg a jelen. Vagyis a temporalitás, az alteritás, a fantázia és a képi megjelenítés között épp *ez a nem-reprezentatív, nem a jelenen alapuló megjelenítés a közös* – vélhetjük a prezentifikáció alapján.

Sipos Andrea: Redukció nélkül. Claude Romano empirikus fenomenológiája

A jelen tanulmányban ismertetni kívánom Claude Romano empirizmusának, avagy az életvilág realizmusának (*réalisme du monde de la vie*) főbb irányvonalait, mely Husserl transzcendentális fenomenológiájának – különösen a fenomenológiai redukció és az intencionalitás – sajátos kritikájából indul ki, és egy redukció nélküli, úgynevezett deskriptív realizmus elképzelése felé tart. Romano realizmusa a holisztikus és relációs összefüggéseken alapuló tapasztalás és viláértelmezés elképzelésére épül, ahol a fenomén értelme már a prerrektív, prehermeneutikai szinten feltárul. Ennek fényében nincs szükség a redukcióra, hogy a fenomenális mezőhöz eljussunk. Ha egyfajta módszerre igényt tarthat a fenomenológia, az a hermeneutika, ami azonban nem a fenoménekhez való eljutást, hanem csupán azok leírását szolgálja.

Summaries

Gergely Berta: States of Consciousness and the Staging of Ethical Immediacy in the Philosophy of Emmanuel Lévinas

Emmanuel Lévinas presents an unprecedented subjective eschatology in his work *Totalité et Infini*, where the individual rises to their true self through the Other (*autre*). The self “dwelling” in consciousness is a self-identical but not unchanging unit whose general identity is in continuous heterogeneous movement. Based on this, several states can be distinguished, such as *il y a*, the Same (*même*), the Same gradually separating during the hypostasis, and finally, the state ready for the Other. I accompany this unfolding of the consciousness through these several states and the finding of oneself leading toward the Other along with the examination of a specific problem area. In my essay, I analyze this direct connection to the Other as an intense event and the methodological manifestation of its immediate aspect in Lévinas’s variable stages of consciousness.

Bálint Békefi: Steadfast Christian Belief, Partisan Epistemic Standards, and the Challenges of Disagreement

In this article, I argue that some views, including prominent versions of Christianity, are immune to the problem of disagreement developed in metaphilosophy and social epistemology. I start by formulating two skeptical arguments from disagreement: the conciliationist argument and the bias argument. Then I introduce the notion of partisan epistemic standards and attempt to show that advocates of views including such standards have no reason to accept one premise in each of the two arguments. Finally, I address two objections to steadfastness motivated by partisan epistemic standards: that such steadfastness is unreliable, and that it is vicious.

Márton Dornbach: Self-Consciousness and Affective Evaluation. The Kantian Precursor of an Insight in Philosophical Biology

Certain arguments developed by Kant point in the direction of the novel insight that our epistemic and agential powers are grounded in a pre-reflexive self-awareness constituted by evaluative affects appraising the embodied process of life. For the explicit elaborations

of this insight, we need to turn to later theories that do without the Kantian distinction between empirical knowledge and transcendental inquiry: namely, to Hans Jonas's phenomenological interpretation of animal life and contemporary accounts of the evolution and function of animal affects in theoretical biology. Animal affectivity, as construed in these theories, accounts for the fact that properly human reflexive self-consciousness involves an awareness of our identity with ourselves. Yet the correlative other moment of reflexive self-consciousness, that of distinction between the reflecting subject and the self being reflected upon, can only be accounted for in terms of the sociality that is distinctive to humans. The reflexivity and sociality of our form of life also shapes the evaluative affects constituting the pre-reflexive foundation of our self-consciousness.

Lajos Horváth: Retroactive Trauma and the Phenomenology of Retroactivity

The primary aim of this paper is to compare the phenomenological analysis of retroactivity with Freud's notion of retroactive trauma. This comparative study is complemented by the question of whether contemporary research on body-memory contributes to the phenomenological analyses of the temporal structure of retroactive trauma. In light of recent research on passive synthesis and body-memory, the paper introduces the idea of implicit-bodily retroactive awakening, which can be understood as an immanent connection between the past and the present. This pre-intentional accomplishment describes, from a phenomenological point of view, the intrusion of the uninterpreted memory traces of retroactive trauma into the present.

Zalán Molnár – Övge Öztürk: Notes on Localizing Craig's Interpolation Theorem

In this paper we introduce the modelwise interpolation property of a logic that states that whenever $\models \varphi \rightarrow \psi$ holds for two formulas φ and ψ , then for every model \mathfrak{M} there is an interpolant formula χ formulated in the intersection of the vocabularies of φ and ψ , such that $\mathfrak{M} \models \varphi \rightarrow \chi$ and $\mathfrak{M} \models \chi \rightarrow \psi$, that is, the interpolant formula in Craig interpolation may vary from model to model. We discuss examples and draw some modal logic-related corollaries.

Zoltán Popovics: Presentification. Aspects of the Aesthetical (Consciousness)

Husserl uses the term *Vergegenwärtigung* throughout almost his whole life. This term was translated as presentification (*présentification*) by Sartre and Ricœur. In the works

of Edmund Husserl, presentification appears in three different contexts: in connection with *time, otherness, fantasy and picture*. The importance of presentification is also in this threefold usage. In fact, this concept makes it possible to thematize temporality, alterity and picturality at the same time. But for Husserl the presentification is definitely *not a re-presentation*. Before presentification there is no present. This kind of reappearance was not anticipated by the present. So, what is common to temporality, alterity, fantasy and picture-consciousness? We suppose that it is *non-representative, non-present-based appearance*, presentification itself.

Andrea Sipos: Without Reduction. Introduction to Claude Romano's Empirical Phenomenology

The aim of this paper is to present the main directions of Claude Romano's thoughts with regard to the "realism of the lifeworld" (*réalisme du monde de la vie*), which begins with a specific critique of Husserl's transcendental phenomenology – especially phenomenological reduction and intentionality – and points to a so-called descriptive realism without reduction. Romano's realism is based on the "holism of experience", a new phenomenological approach to perception and the world, where the meaning of the phenomenon is already revealed at the pre-reflective, pre-hermeneutic level. In light of this, there is no need for reduction to get to the phenomenal field. If phenomenology can claim a kind of method, it is hermeneutics, which, however does not serve to get to phenomena, but only to describe them.

Szerzőink

Bárdos Dániel / Csordás Hédi Virág / Danka István / Karakas Alexandra

egyetemi adjunktus / tanársegéd / docens / tanársegéd (BME Filozófia és Tudománytörténet Tanszék, „A racionalitás mércéi” kutatócsoport)

Elérhetőség: bardos.daniel / csordas.hedi / danka.istvan / karakas.alexandra@filozofia.bme.hu

Békefi Bálint, filozófia MA-hallgató (CEU), óraadó (PTF)

Elérhetőség: balint.bekefi@gmail.com

MTMT azonosító: 10068611

Berta Gergely, doktorjelölt (ELTE BTK FDI)

Elérhetőség: berta.gergely@gmail.com

Blandl Borbála, PhD, tudományos munkatárs (WJLF)

Elérhetőség: blandlborbala@wjlf.hu

Dornbach Márton, PhD, tudományos munkatárs (BTK Filozófiai Intézet)

Elérhetőség: dornbach.marton@abtk.hu

MTMT azonosító: 10082168

Hangai Attila, PhD, tudományos munkatárs (BTK Filozófiai Intézet)

Elérhetőség: hangai.attila@abtk.hu

Horváth Lajos, PhD, h. egyetemi adjunktus (DE BTK)

Elérhetőség: horvath.lajos@arts.unideb.hu

Molnár Zalán / Övge Öztürk, doktorandusz / doktorjelölt (ELTE BTK FDI)

Elérhetőség: mozaag@gmail.com / ovgeovge@gmail.com

Nemes László, PhD, munkatárs (SE Magatartástudományi Intézet)

Elérhetőség: nemes.laszlo@med.semmelweis-univ.hu

Popovics Zoltán, PhD, habil. egyetemi docens (PTE BTK)

Elérhetőség: popovics.zoltan@pte.hu

Sipos Andrea, doktorandusz (ELTE BTK FDI)

Elérhetőség: andrea.b.sipos@gmail.com

Smrcz Ádám, kutató (NKE Politika- és Államelméleti Kutatóintézet)

Elérhetőség: smrczadam@gmail.com

Tóth Zita Veronika, PhD, egyetemi adjunktus (King's College London)

Elérhetőség: zita.v.toth@kcl.ac.uk